

«Карпатянин» – живий скарб культурних традицій русинів-українців Словаччини

Пряшів традиційно є одним із культурних та духовних центрів русинів-українців Словаччини. Серед установ та організацій, що активно працюють над збереженням та популяризацією культури нашої національної меншини, особливе місце займає фольклорний ансамбль «Карпатянин», який працює при Союзі русинів-українців Словацької Республіки в Пряшеві. Діяльність ансамблю – це не просто мистецька самодіяльність, а важлива місія, що має глибоке суспільне та етнічне значення.

Пряшів є історичним осередком, де русини-українці, попри асиміляційні процеси та політичні зміни, зуміли зберегти свою ідентичність до наших днів. Саме у цьому контексті «Карпатянин» знаходить свою аудиторію та поповнює свої ряди ентузіастами.

з музейного експонату на живу, активну практику.

В умовах життя в полікультурному середовищі, де існують потужні асиміляційні впливи (словакізація), «Карпатянин» є важливим каталізатором самоідентифікації.



Ансамбль «Карпатянин» і дитячий колектив «Сердечко» на завершальних акордах програми «Жнивварський вінець»

Фольклорному ансамблю «Карпатянин» – 65 років

«Жнивварський вінець» був прем'єрною програмою до 65-річчя фольклорного ансамблю «Карпатянин», засновником якого є Союз русинів-українців Словацької Республіки і який продовжує діяльність, яку проводив Культурний союз українських трудящих (далі КСУТ). Одним з найстаріших його членів є відомий фольклорист, співак, танцюрист і хореограф Петро Бегені, якому ми поставили кілька запитань:

Петре, відомо, що Ти є одним із найстаріших членів ансамблю «Карпатянин». Чи міг би Ти згадати його початки?

Звичайно. Але я не найстаріший член. Слава Богу, ще живі його перші члени Мілан Канцір, Мішо Куркін і Данка Лунтерова. На третій рік його діяльності до нього приєдналася Єва Олеар, а я тоді був четвертокурсником, у 1964 році. Я дуже добре пам'ятаю його початки. У 1959 році при КСУТі працювала народна капела братів Гумеників разом із народними співаками. Працювали вони під керівництвом

пати, особливо вже було відоме Свято пісні і танцю у Свиднику, а також виникали нові фольклорні фестивалі. Тому тодішній методист з танцю КСУТ Юрій Прохазка в 1960 році відвідав середні школи в Пряшеві і організував танцювальну групу як частину нового ансамблю «Карпатянин». Ансамбль успішно працював три роки, але середньошкільні учні розійшлися, і тому в 1964 році Юрій Прохазка відвідав мене в університетському гуртожитку, бо знав мене ще з гімназії в Снині, де я танцював у шкільному ансамблі, і



Петро Бегені.

зібрав своїх друзів-студентів, з якими ми разом танцювали ще чотири роки. З перших членів у колективі залишилися тільки Стефан Фечишин, Єва Олеар та інші дівчата. Це був період великої творчості. Не тільки підготовка до спартакіади в Празі з «Пархованським чардашем», який разом танцювали 6 ансамблів зі Східної Словаччини, але й підготовка до різних виступів і представлення нашої батьківщини за кордоном. Нам дуже допомагали танцюристи ПУНА, які казали нам, що ми їх «бечко», відомі фахівці Мілан Гвіждяк з міста Михалівці, Павел Месарош і Ладіслав Бачинський з Кошиць, який досі співпрацює з колективом, але особливо Клара Балог, хореограф Державного Закарпатського народного ансамблю з Ужгорода.

(Продовження на 2 стор.)



Степана Микити, методиста з співу та музики ЦК КСУТ. Це був період широкої колективізації, створювалися нові сільсько-господарські артілі, заводи та фабрики, святкували практично все – МЖД, 1 та 9 травня, СНП, закінчення жнив тощо. Східна Словаччина відома своїм прекрасним фольклором, який відображає всі пори року, життя людини, так би мовити, від коліски до могили.

Правда, в цей період вже існував шестирічний професійний Піддуклянський український народний ансамбль (ПУНА), який не встигав всюди висту-



Уславлене тріо: Івета Світок (посередині) з дочками Іваною і Мартиною.



Програму ансамблю поповнив своїм виступом дитячий колектив Сердечко З'єднаної школи ім. Т. Шевченка з українською мовою навчання в Пряшеві.

Діяльність ансамблю в Пряшеві є критично важливою, оскільки вона забезпечує постійну присутність фольклору в міському культурному просторі. Це дає змогу не лише членам громади, але й ширшій словацькій спільноті пізнати багатство карпатських традицій.

Фольклорний ансамбль «Карпатянин» виконує кілька ключових функцій. Ансамбль працює як живий архів народних пісень, танців, музики та обрядів, притаманних русинам-українцям Карпатського регіону (Пряшівщина, Лемківщина). Через відтворення автентичного матеріалу він запобігає забуттю елементів унікального місцевого діалекту, народної ноші та хореографічних малюнків. Кожен виступ – це своєрідний урок історії та етнографії.

Участь у колективі сеньйорів стимулює молодше покоління до вивчення культури, пісень та танців предків. Старші члени ансамблю, які становлять основу ансамблю, свій досвід та любов до культури передають зі сцени широкій аудиторії, в тому числі молодому глядачеві. Таким чином, фольклор перетворюється

Виступаючи не лише на місцевих, а й на загальнословацьких сценах, «Карпатянин» стає культурним амбасадором. Він презентує багатство та унікальність культури русинів-українців Словаччини, руйнуючи стереотипи та сприяючи міжкультурному діалогу.

Фольклорний ансамбль «Карпатянин» у Пряшеві – це набагато більше, ніж просто творчий колектив. В умовах глобалізації та посиленої асиміляції такі колективи, як «Карпатянин», доводять, що народна пісня, танець та музика залишаються найважливішою компонентою у скарбниці нашої народної культури.

З нагоди свого 65-річчя «Карпатянин» 24 жовтня 2025 виступив з концертом «Жнивварський вінець» в Кіно «Скала» в Пряшеві. В цьому номері газети увазі читачів пропонуємо фото з незабутнього концерту, яке надав редакції керівник ансамблю Марек Світок, і розмову з одним із засновників фольклорного ансамблю «Карпатянин» і одним з колишніх танцюристів – Петром Бегені.

-мі-

51 огляд народних пісень

«МАКОВИЦЬКА СТРУНА»

Субота, 22.11.2025, 15.00 год. і 19.00 год

Спортивний зал «Мир» БАРДІЇВ

Неділя, 23. 11.2025, 15.00 год

Велика сцена Театру ім. Й. Заборського ПРЯШІВ



Іван Лаба

У п'ятницю, 7 листопада 2025 р., відійшов у вічність голова Центральної ради Союзу русинів-українців Словацької Республіки в 1999 – 2009 роках, культурно-громадський діяч Іван Лаба. З його іменем тісно пов'язане національно-культурне життя русинів-українців Словащини після революційних змін 1989 року.

Іван Лаба народився 3 червня 1940 р. у Вираві Меджилабірського округу в селянській сім'ї. Середню освіту здобув 1957 р. в Меджилабірцях. Закінчив Інститут у справах національних комітетів Міністерства внутрішніх справ і життєвого середовища Словащини (1985 – 1988). В 1961 – 1965 рр. учителював у селі Гостовиці Снинського округу.

Від 1 січня 1965 р. – методист, завідувач відділенням народної художньої творчості, а від 1969 р. – директор Округного осередку культури Гуменського округу. Від 1 травня 1985 р. він став завідувачем відділом культури Округного національного комітету в Гуменному. Після реорганізації округних національних комітетів в Словацькій Республіці переходить на роботу в новозаснований Округний уряд в Снині на відділ шкільництва і культури (1991 – 2000).

Іван Лаба був організатором і художнім керівником танцювальних фольклорних колективів в селах Гостовиці і Пихні Снинського округу. Створив цілий ряд сценаріїв, програм на фестивалях культури і спорту в Меджилабірцях, районних фольклорних свят культури русинів-українців СР в селах Убля, Улич, Пихні, Снина, «Ватра ім. Анці Ябур» в Стацині Снинського округу, Зубне, Руська Поруба Гуменського округу, Підгородь Собранецького округу, в яких місцеві українські національні риси поєднував з технічною вимогливістю і сценічним ефектом.

Іван Лаба був одним з організаторів Фестивалю драми і художнього слова ім. Олександра Духновича в Меджилабірцях та Фестивалю духовної пісні в Снині.

В Снинському округу сприяв збереженню народних культурних пам'яток архітектури – дерев'яних

церков в селах Тополя, Руський Потік, Улич-Криве, Ялова, Кальна Розтока, Прабова Розтока.

В 1990 – 1994 рр. Іван Лаба – голова Регіональної ради Союзу русинів-українців Словацької Республіки в Гуменному, а в 1999 – 2009 рр. – голова Центральної ради СРУСР в Пряшеві.

Поруч з цією функцією він – член Ради Уряду СР у справах національних меншин та етнічних груп (1999 – 2009), член Міжурядової словацько-української комісії з питань національних меншин, шкільних, культурних та наукових контактів (1999 – 2009), член Президії Світової федерації українських лемківських об'єднань, а в 2010 – 2012 рр. – голова СФУЛО, член Президії Європейського конгресу українців.

Нагороджений Міністерством культури СР званням Заслуженого працівника культури (1989). Президентові України нагороджений орденом за заслуги III ступеня (2006). Міжнародний Академічний Рейтинг «Золота Фортуна» в Києві нагородив його медаллю «Честь. Слава, Труд» IV ступеня (2004). Нагороджений відзнакою Управління культури Закарпатської обласної державної адміністрації (2010).

В особі Івана Лаби Союз русинів-українців Словацької Республіки, вся наша громадськість втрачає особу, яка все своє життя присвятила розвитку національної культури русинів-українців Словащини.

Вічна йому пам'ять!

Похоронено Івана Лабу в неділю, 9 листопада 2025 року, у рідному селі покійного – Вираві. Делегацію СРУСР на похороні очолює голова Центральної ради Союзу Павло Богдан.



Фольклорному ансамблю «Карпатянин» – 65 років

(Закінчення з 1 стор.)

З цих слів видно, що «Карпатянин» дійсно належав до провідних фольклорних колективів Східної Словащини.

Так, маєш рацію. Правда, його розквіт був можливий не тільки завдяки незліченній кількості танцюристів, співаків і музикантів, але й людям, які керували ним, таким як Петер Конечний, Ян Секерак, Йозеф Дворчак, Михал Джупин і, в даний час, Марек Світок. Я знімаю капелюха перед цими людьми, бо знаю, яка то важка праця. Адже сам її пережив.

Добре, але зараз колектив працює як «Карпатянин-сеньйор». Як це сталося?

Коли тодішній хореограф і керівник ансамблю Йозеф Дворчак готував урочисту програму до 40-річчя заснування ансамблю, у його голові з'явилася думка, що було б добре, щоб у програмі виступили також старші ще живі члени ансамблю. Він звернувся з цією ідеєю до Михала Петрика, Єви Олар, і вони зібрали старших членів, які підготували короткий танець і виступили з ним у програмі. Танець мав великий успіх, нам це сподобалося, і ми почали зустрічатися та продовжувати репетиції інших танців під керівництвом Яна Секерака, пізніше Михала Джупина, а зараз Марєка Світока. Так виник ансамбль «Карпатянин-сеньйор», який вже 25 років є продовжувачем первісного ансамблю.

Як оцінюєш прем'єрну програму до 65-річчя ансамблю «Карпатянин», яка відбулася 24 жовтня 2025 року в кінотеатрі «Скала» в Пряшеві. Адже Ти не тільки один

з найстаріших його членів, але й колись був його хореографом.

Дуже радий, бо є що оцінювати. Програму «Жниваський вінець» підготували за сценарієм і режисурою подружжя Івети Світок та Марєка Світока за підтримки своїх дочок Іванки та Мартини та безкорисливої допомоги фахівців-хореографів Ладіслава Бачинського та Владімира Микули, музична обробка: І. Крета, В. Гащак, Л. Кішела, Й. Маюрник і Л. Шебей. Програма була присвячена сільсько-господарській діяльності протягом року, яка, як було заведено на великих господарствах, завер-

з українською мовою навчання в композиції «На поле з коровками» під керівництвом Івети Світок. А коли виступило тріо Світкових з триголосним виконанням народних весільних пісень, переповнена глядачами зала Кінотеатру «Скала» нагородила їх і весь виступ ансамблю під супровід народної капели на чолі з Іваном Світком тривалими оплесками і подякою за незабутній вечір. До цілої програми дуже ефективно та непомітно вписалися також чудові модератори: Марія Варговчикова, Івета Світок, Сара Тереза Мирольова та Гана Пастирчакова.



шувалася врученням господареві жниваського вінка, подякою за виконану роботу та заключним частуванням, веселощами.

Вся програма була майстерно складена з танців: «Гайтоли», «Хороводи з Вільшавиці», «Югасками», «Заорювання» і кульмінувала «Жниваським вінцем». Доповнено прекрасними народними піснями співочого гурту, а також дуже симпатичним виступом дитячого ансамблю «Сердечко» З'єднаної школи ім. Т. Шевченка

Тому від імені всіх присутніх глядачів висловлюю велику подяку всім виконавцям цієї програми, хореографам, танцюристам, співакам, музикантам, ведучим та всім, хто підготував цю прекрасну, високохудожню програму з надією, що вони не заснуть на лаврах і продовжать цю почесну діяльність та зберігатимуть традиції наших предків. Нехай Бог ім у цьому допомагає!

За розмову подякував М. Ілюк.



ОБЕРЕЖНО – ПОЕЗІЯ!

Яким був художній світ українського поета Словащини Йосифа Збіглей? Свого часу відомий український письменник Дмитро Павличко про його творчість написав, що його віршам притаманна відкритість до світу, поєднується в них культивованість з інтелектуалізмом, з намаганням збагнути сутність людського буття.



До таких міркувань нас привело словацьке вибране поезії Йосифа Збіглей під назвою «Doslňvat svoj sen» («Doslňvat svoj sen»), яке нещодавно видала Спілка українських письменників Словащини у перекладі Мар'яна Гевеші. Нагадаємо, що це не перше знайомство словацького читача з поезією Йосифа Збіглей. У 1984 році братиславське видавництво «Slovenský spisovateľ» книжкою видало його поезію під назвою «Len z lásky k ľôveku». Автором перекладу був вже згаданий Мар'ян Гевеші. Йосиф Збіглей

– автор майже двадцяти поетичних збірок. Вже у віршованих творах раннього періоду появляється у нього власний творчий шлях. Поетичний світ Йосифа Збіглей багатограний, а водночас сильно укорінений у рідне слово. Параметром художньої філософії поета є багаторозмірність, яким, зрештою, є і саме людське життя. В його поезії пульсує давнє і сучасне його рідного краю. Картини синявих гірських вершин, рідне небо пролинаються поезією Йосифа Збіглей. Правда, це не орнамент, скоріш картина повернень і якогось узагальнення спогадів і часу, який вже не повернеться.

Після прочитання поезії Йосифа Збіглей залишається у людини тихий, покірний смуток. І цього не замало, бо ж і такою буває поезія! Свого часу Йосиф Збіглей видав збірку поезії «Обережно – сні!». Щодо снів, не будемо вас застерігати, але якщо заглибитесь у його творчість, то хочеться ще раз наголосити: Обережно – поезія!

-ія-

Андрій Каршко першим похвалився, що його батьки вже скоріше йому купили духові або струнні інструменти. Андрій від самого початку був для нас прикладом, а також й ініціатором в музичній активності. Він був членом мішаного хору (диригент Юрій Цимбора), чоловічого хору (диригент Микола Прокопчак), смичкового оркестру (диригент Юрій Костюк), оркестру російських народних інструментів (диригент Юрій Цимбора).

Так вийшло, що ми з Андрієм брали активну участь у всіх згаданих колективах. Якраз те було для нас поштовхом, що як учителі ми продовжили музично-співацьку діяльність із своїми учнями в наших школах. Я спостеріг в Андрія Каршка й дальший потяг до музики. Він частіше від нас брав скрипку в руки і де знайшов вільне приміщення (була це й умивальна із слабим світлом), там вправляв й поступово до нього приходило тріо – Ярослав Сисак, Федір Ілечко і я.

Основною школою для скрипки в нашій педшколі була школа Едварда Надемлинського, але Андрій якимсь способом забезпечив собі школу Отакара Шевчика, з якої навчались студенти на педагогічному факультеті. Те помітив й наш учитель В. Гром'як і дав Андрієві довір'я вести урок, а сам учитель міг краще стежити за нашою грою на інструменті.

Там я бачив і вже тоді не помилявся, що Андрій на музичній дорозі крокує певно і з великим інтересом. Його частіше в позашкільній роботі на ділянці музики залучали Юрій Костюк та Юрій Цимбора. Може, й тому, що Андрій краще від нас знав покласти співанку на ноти. Ми від учителя Юрія Цимбори діставали творчі завдання – принести із наших сіл, особливо від старих людей, тексти з мелодією наших народних пісень. Тексти ми записали правильно азбукою, але мелодію потрібно було запам'ятати. Були й такі

Про таку людину не забувають Андрій Каршко постійно живе в моїй пам'яті

Моя перша зустріч з Андрієм Каршком датується вереснем 1953 року, коли наш учитель скрипки в Українській педагогічній школі в Пряшеві Володимир Володимирович Гром'як хотів з нами ближче познайомитись – звідки ми прийшли, чому вирішили стати учителями, або як у нас справи з музикою. Чи хтось з нас грає на музичному інструменті або має інший музичний інструмент, на якому ми всі будемо чотири роки вчитись грати.

випадки, що в поїзді, яким ми їздили у Пряшів, часто було чути спів. Співалося, аби не забути мелодії пісень.

Всі студенти нашої школи жили в інтернаті. Навчання проходило від понеділка до суботи. Додому нас пускали четверту неділю в місяці. Життя студентів в гуртожитку – то як велика сім'я. Наші вихователі – як наші батьки. Наша музикальна робота була різноманітна і багата.

Талант Андрія Каршка помітив Юрій Костюк. Під час підготовки заснування Піддуклянського українського народного ансамблю Андрій Каршко став таким відповідальним радником з боку студентів нашої школи, з ким би було можливо рахувати для ансамблю, поки не буде наповнена кількість членів. На жаль, не було це аж так можливо. Виходячи із закону, ми після закінчення студій були повинні займати вільні місця в поодиноких школах.

Але й наперекір тому, що до виникнення Піддуклянського українського народного ансамблю (ПУНА) з учнів нашої школи було засновано аматорський ансамбль пісні і танцю «Маковиця», який розвивав свою діяльність при Центральному комітеті Культурного союзу українських трудящих.

Художнім керівником та диригентом став Юрій Цимбора, оркестром диригував Володимир Любимов, а танцювальну групу приготував Юрій Прохазка. Конферансьє припало на нашого однокласника Івана Гостиняка, який конферував й першу прем'єру ПУНА у 1956 році.



Андрій Каршко
(13. 12. 1938 – 28. 7. 2008).

Наша українська школа мала велике-превелике щастя на талановитих учителів музичного виховання: Юрій Костюк, Юрій Цимбора, Володимир Любимов, Володимир Гром'як, Микола Прокопчак, Петро Дзіяк. Той колектив учителів сміло міг заснувати другу кафедру музичного виховання педагогічного факультету.

Першу прем'єру ПУНА всі студенти нашої школи мали можливість бачити в переповненому театрі. Бурхливі оплески виступаючим дали знати, що професіонали будуть робити нашій культурі велику славу не тільки дома, але також за межами Чехословаччини. Жаль, що тепер стоїть питання, чому наш ансамбль вже якийсь не наш? Як я вже вище згадував, після закінчення студій нам потрібно було побратись у наші села на посади учителів, директорів і майже для всіх були

місця і для праці культурно-освітніх працівників.

Перші фестивалі КСУТ готував з учителями – випускниками Української педагогічної школи, а декотрі з них перейшли поступово на місця працівників культури в наших округах Східної Словаччини.

В часі 50-ої річниці огляду «Маковицька струна» в Бардієві я повернувся в пам'яті до наших початків з Андрієм Каршком.

Андрій дістав направлення на Снинщину в Старину, а я – на Лабірщину в село Олька. А що було для нас перше? Найдіти в селі квартиру та якесь там харчування. Нам двом якось третє – після праці учителя продовжувати на ділянці музики та співу з нашими учнями. Ми продовжували після уроків з учнями в школі те, що нас навчили згадувати вище вчителі.

Заснували колективи, виступили на перших наших фестивалях, але прийшла картка із запрошенням на військову службу. Андрій Каршко поїздом попутував до Західної Чехії, а я – на Північну Моравію. Але як «воювати» без музики?

На той раз нам пощастило, крім завдання солдата, зустрічатись у вільний час з музикою. Андрій Каршко реалізував свій талант в духовому оркестрі, а поступово в інших колективах. Я мав можливість використати скрипку в оркестрі народних інструментів.

Ми не забували один про одного, часто листувалися з надією відслужити цю службу та повернутись до своїх шкілярів.

На поодиноких фестивалях ми з однокласниками зустрічались з великим інтересом – хто що готує до наступних фестивалів років, обмінювались досвідом, брали участь в курсах диригентів, декламаторів, танцюристів. Слухали лекції таких фахівців, якими були, наприклад, Гаврило Попович, Йосиф Фельбаба, Меланія Немцова, Юрій Костюк, Юрій Цимбора, Володимир Лібовицький, Іван Іванчо, Володимир Любимов, Юрій Прохазка, Іван Бабин та ін.

Андрій Каршко замість учителя та директора школи у вересні 1973 р. прийняв запропоноване місце завідуючого відділом народної художньої самодіяльності КСУТ в Пряшеві.

Андрій Каршко прийшов у світ нашої культури з однією несподіванкою, властиво, з двома – дати більший простір народній співанці, а також й вокально-інструментальним гурткам. 50 років «Маковицької струни» в Бардієві – це окремий випадок, це неабияке відкриття!

За таке щось людині належить велика пошана, про таку людину не можна забути. Якраз тому я використав можли-

вість і дав пропозицію з нагоди недожитих сімдесятих роковин Андрія Каршка нагородити його посмертно Премією Пряшівського самоуправного краю. Пропозиція не пройшла, але дитя Андрія Каршка – «Маковицька струна» – звучить і надалі.

Не від діла було б подивитись до архіву СРУСР, що вся ця організація дала нашій республіці, не знаю, чи є така нагорода, яка б була доказом правди, справедливості та сумління.

Моя зустріч з Андрієм Каршком була завжди повною порозуміння, а ще більшої відповідальності в праці, яка під його керівництвом була прикладом для тих, які подібні акції організували.

Наша співпраця з Андрієм Каршком ще інтенсивніше розвинулась, коли я при роботі учителя музичного виховання в Гуменному був призначений регіональним методистом в Гуменному, Снині, Меджилабірцях. Тоді розпочався фестиваль української пісні «Роде наш красний...» – відгуки в Гуменному «Маковицької струни» (6 років). Андрій багато допоміг в початках фестивалю «Земплін співає і гурторі».

Ми зустрічались здебільшого там, де звучала пісня. Постійно згадую, як Андрій Каршко мудро, дисципліновано та по-людському організував з колективом відданих людей наші фестивалі та інші культурні події.

Я ні в одному випадку не спостеріг, щоб десь щось би не йшло так, як іти має. Від перших хвилин, коли ми зустрічались, на Андрієві було бачити спокій, радість, а водночас відповідальність, яка нас чекає.

На посаді завідуючого відділом він працював 30 років. Крім того, твердо працював як драматург, сценарист, режисер, автор спільних хорів пісень. Знав завжди принести щось нове, прогресивне, неочікуване. А прийти сьогодні з новою думкою – вже не така легка справа!

Андрій Каршко усе своє життя присвятив розвитку та збереженню співацького та музичного багатства, багатства наших звичаїв та немирущих традицій. Його творча та організаційна здібність та енергія буде для нас прикладом та поштовхом продовжувати в справі, яку він зразково придумав, приготував та успішно зреалізував з колективом відданих людей.

За своє мистецьке чудо Андрій Каршко постійно згадував би «Маковицьку струну», яка за своїм змістом на всі можливі світові сторони співацької культури поки що є без конкуренції.

Треба вірити, що колектив Струни, який з Андрієм успішно працював декілька років, буде продовжувати її реалізувати під керівництвом Павла Богдана, голови ЦР СРУСР.

Звертаюся до вас, дорогі приятелі: сім'я Івети Світок, Віктор Гащак, Ігор Крета, Анна Дерев'яник, Степан Гій, Петро Бегені та серце Струн Юліус Селчан із своїм оркестром

БАГАТО СТРУН І УСПІХІВ!

Варфоломій СОТАК,
Радвань-над-Лабірцем.

УБЛЯНИ ПРИГАДАЛИ ВИЗВОЛЕННЯ 27 жовтня 1944 році була визволена Убля і навколишні села

З цієї нагоди убляни відсвяткували 82 років свободи з участю службовців Сільського уряду, учнів Основної школи, членів Первинної організації Словацького союзу антифашистських борців і Первинної організації Об'єднання пенсіонерів Словаччини в Ублі. Поклали до пам'ятника вінок подяки, червоні рози, запалили свічку. Учениця восьмого класу продекламувала вірш, староста села Йосиф Фейсак в урочистій промові вказав на значення визволення та подякував всім присутнім за участь і побажав всім мирного життя.

А як прийшла свобода до Ублі, споминає пані Анна Чаварга, уродженка села. Їй минуло сім років, то спогади зістали: «26 жовтня фашисти брали від людей що знайшли – їжу, кози, корови, коней, поросята, кури ... з-поза Кошарок і з-за гори Настас було чути стрільбу. Після обіду всі фашисти забралися в напрямку на Підгородь, замінували бетонний міст через Ублянку і дорогу в улоговині до Малого Березного.

27 жовтня о четвертій рано над селом пролетів літак. Всі чекали руських із Березного, але визволителі прийшли із-за Восоя. Зразу було чути сильний вибух, то вилетів в повітря міст, а із церкви, з турні загуркотів кулемет. Воєнні поступали ще й із Гори. Аж пізніше я дізналася, що Ублю і околиці села визволила Червона армія – 161 стрілецька дивізія під командуванням полковника Новожилова».

- МК - Фото: Яна Маруничева



«Слово – то мудрості промінь, слово – то думка людська»

27 жовтня в Україні відзначається День української писемності та мови. З цієї нагоди в залі Словацько-українського культурно-інформаційного центру в Пряшеві відбулася літературно-музична програма, яку назвали словами видатної української письменниці Олени Пчілки – «Слово – то мудрості промінь, слово – то думка людська».

Програму підготували та провели учасники дитячого театраль-ного колективу «Хамелеон» під керівництвом Олени Кравченко. Також до участі у програмі долучилася вчителька української мови та літератури суботньої школи «Українські студії» Ганна Строганова зі своїми учнями. Усі виступи юних артистів були про-

низані любов'ю до рідної мови, українського слова та рідного краю. Лунали вірші Ліни Костенко, Тараса Шевченка, Володимира Сосюри, а також сучасних українських поетів.

До програми також увійшли дві літературно-музичні композиції: «Я намалюю», у якій діти читали вірші, співали та демонстрували

свої малюнки мирної, квітучої України, а також «У ритмі серця», де переплелися спів і читання віршів про дитячі мрії мирного життя. Усього в програмі було задіяно близько п'ятнадцяти учасників дитячого театраль-ного колективу у якості артистів. Наприкінці програми вчителька української мови та літератури пані Ганна провела для присутніх вікторину на знання цікавих фактів про українську мову, чим збагатила знання глядачів та учасників у мовознавстві. На завершення програми прозвучали знакові слова великої української поетеси сучасності Ліни Костенко: «Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову».

Після цього всім учасникам та гостям програми було передано подарунки від Спілки українських письменників Словаччини – книжки українською мовою.

Олена КРАВЧЕНКО.



(Продовження. Початок в № 19/2025)

Оскільки вони спадкоємців не мали, бояри у 1325 році обрали князем Болеслава - сина мазовецького князя Тройдена та Марії, сестри князів Андрія і Лева. Болеслав прийняв православ'я й ім'я Юрія. Затим він одружився з дочкою литовського князя Гедиміна Євфимією. Аби Литву й Галичину тісніше зв'язували родинні відносини, литовський князь Любарт (? - 1385) бере за дружину доньку Болеслава-Юрія. А коли на Великдень 1340 року бояри отруїли Юрія, на князя Галичини покликали Любарта.

Бачимо, що чужі землі або захоплювали силою зброї, або ж отримували як віно за дружиною. Зустрічаємося також із фактами обміну територій. Король Жигмонд у 1427 році Георгію Бранковичу, спадкоємцю сербського деспота Стефана Лазаревича (1389 - 1425), замість фортець на землях Сербії, у тому числі й Белграда, передав Бече, Берегсаз (Берегово), Мункач (Мукачеве), Бесермень, Токай та інші міста. Чи не зробив так і Карл Роберт, обмінявши у 1339 році маєтки Мукачівської домонії на маєтки Федора Корятювича на Поділлі? Хоч міг так зробити і Лайош I, який разом із поляками здійснив кілька походів проти Литви (у 1345, 1351, 1352, 1353, 1354, 1372, 1377 роках). Адже Лайош I у 1351 році збройно захопив Червону Русь і через рік передав її Польщі за право успадкування польського трону (коронований тронем Польщі у 1370 р.). Той факт, що об'єднані польські й угорські війська у 1350-х - 1360-х роках неодноразово здійснювали походи в Галицько-Волинське князівство проти Любарта, не виключає таємних домовлень між Лайошем I і племінником Любарта про обмін певних територій.

Ті історики, які прихід Федора Корятювича датують 90-ми роками XIV століття, не шукають собі клопоту з тим, як князь з Поділля міг отримати дуже щедрий подарунок від короля Жигмонда. Ва-

КНЯЗЬ КОРЯТОВИЧ: ЛЕГЕНДИ І ФАКТИ (5)

силь Пачовський так написав про це у нарисі «Срібна Земля» (1938): «Та українці далі боролися в угорській державі за рівноправність своєї церкви та народності. Тоді прийшов їм із допомогою подільський князь Федір Корятювич (1394 - 1414)... Король Жигмонт дав йому Мукачівське й Маковицьке панство. А що Мукачівське князівство було мало залюднене по переході волохів до Молдавії, то князь Федір визвав земляків із руських земель переселитися на Закарпаття. Тоді прийшло 40-60 тисяч українців громадами». Історик Г. В. Павленко у книзі «Історія Мукачеве» (1998) пояснив це протекцією дружини Казимира III Великого - Анни, доньки литовського князя Гедиміна: «Коли Федір Корятювич, що князував до 1393 р. на Поділлі, був вигнаний із своїх володінь великим князем литовським Вітовтом, то дружина польського короля Анна Альдоні домовилася із угорським королем Жигмондом, спадкоємцем трону після смерті Ержибета, що той надасть притулок Ф. Корятювичу у своїй Мукачівській домонії. Так Ф. Корятювич із своїми людьми - біля 40 чи навіть 60 тисяч чоловік (на той час цифра досить велика) - опинився в Мукачеві».

Є підстави узяти під сумнів можливість такого перебігу подій. Бо відомо, що Казимир III помер у 1370 році, та не відомо, чи його дружина Анна прожила ще 23 роки після його смерті. Син Карла Роберта - Лайош, з 1342 року король угорський, а з 1370 року й король польський, помер у 1382 році. Його мати Ержебет (Ельжебет), сестра Казимира Великого, також давно упокоїлась. Дружину Лайоша, також Ержебет, доньку боснійського бана Стефана Котроманича, під час змагань за престол було вбито у січні 1387 року. Донька Лайоша Марія обвінчалася у 1385 році з сином германського короля й імператора «Св. Римської імперії» Карла IV - Сигизмундом,

який 31 березня 1387 року був коронований королем Угорщини Жигмондом.

Після смерті Казимира III і короля угорського Лайоша І інтереси Польщі й Угорщини розійшлися. Поляки у 1382 році прийняли собі за королеву доньку Лайоша Ядвігу, вона обвінчалася (у 1386 році) з литовським князем Ягайлом, який із православної віри перейшов на католицьку, став королем Польщі, Литви і Русі Володиславом II. Між Польщею та Угорщиною почалися змагання за Галичину і Молдавію. І якщо Мукачівську домонію передано королем Жигмондом під опіку Федора Корятювича, то це зроблено швидше з якихось політичних, ніж із родинних міркувань.

Коли б не прийшов Федір Корятювич на Закарпаття (за часів Карла Роберта чи пізніше - при Лайошові чи Жигмондові), нас буде цікавити, чи привів він із собою людність, чи прийшов сам. І якщо цьому нема конкретного підтвердження, скористаємося принципом незаперечних аналогій.

Слов'яно-молдавські літописи засвідчують, що воевода Драгош з Мараморошини в Молдавію у XIV ст. переселився не сам, а з дружиною: «В љто 6867 (1359) приде Драгоше воевода от Угорской земли, от Марамурыша, за туром на лов и господствовал 2 љта».

«И поидоша они от Марамурыша со всею дружиною и з женами и з дѣтми через горы высокиє, ово љс проськая, ово камение прибирая, и приидоша на мѣсто, гдѣ Драгошь тура уби, и возлюбиха и вселихся в ту и выбра из своей дружины себѣ мужа розумна именем Драгоша и назваше его себе господарем и воеводою. И оттоле началася Божиим произволением Молдавская земля».

(«Славяно-молдавские летописи XV-XVI вв.», М., 1976, с.21, 58)

Трохи пізніше, у 1342 році, цим же шляхом пройшли переселенці із долин рік Вишова та Ізи разом із воеводою Богданом. У 1373 році

господарем Молдови було запрошено Юрія Корятювича, перебрався він сюди з Поділля з дружинниками і челяддю.

І Федір Корятювич мав прийти у Мукачеве не сам. Та коли кажуть про 40 тисяч подолан, то це явно відштовхуються від фольклорної традиції. Д. Бантиш-Каменський в «Історії Малої Русі» процитував архангельського літописця, який, говорячи про участь синів Ольгерда - Андрія та Дмитра - у Куликовській битві 1380 року, наголосив, що вони привели на підмогу московському князеві «сорокатисячне військо». У пісні про Богдана Хмельницького «іде ляхів сорок тисяч». Пісенний полковник Кривоніс заявляє:

Ой я ж ляхів, превражних синів, я їх не боюся,
Єсть у мене сорок тисяч війська - я з ними побюся.

І в пісні про національні змагання на Закарпатті у березні 1939 року співається:

Сорок тисяч воювало,
Кров невинну проливало.

«Сорок тисяч» - це «багато».

Є підстави не погодитися з думкою Михайла Лучака про те, що «русини не прийшли з Корятювичем». Михайло Троян у дослідженні «Мукачевський замок» (Ужгород, 1982) процитував грамоту королеви Угорщини й Польщі Ержебет від 22 травня 1376 р., у якій вона, надаючи Мукачеву право користуватися власною печаткою, згадує факт про зростання міста за рахунок переселенців: «Мукачевом називається і розташоване під замком Мукачівським у Березькому комітаті, також має багато людності, яка виросла дякуючи переселенцям».

Цікаві висновки можна зробити, заглянувши в «Енциклопедію Українознавства» (К., 1994), у той її розділ, у якому охарактеризовано мовні особливості різних регіонів України. Співставивши подільські говори із говорами Мукачівщини,

знайдемо в них багато спільного: і там, і тут «укають» («вул», «кунь»), вживають старі дієслівні рухомі закінчення у формах минулого часу («ілисьме», «спалисьте»), рухоме «-ся» при дієсловах («добре ся маю», «зле ся поводиш»), тверді дієслівні закінчення «-т» («він робит», «вони читають»), «о» в закінченнях м'якої групи іменників («ковалом», «дньом»), твердий тип прикметників («синий», «людський»), замість «м'ясо», «риблячий», «писання», «ложка» вимовляють «мнясо», «риблячий», «писаня», «лошка» і т.д. Деякі із цих форм, зокрема «укання», не поширені на Равишчині, Міжгірщині, Волівеччині.

Розглянемо ще й таке питання: чи міг Корятювич подаровані маєтності передарувати іншим? Олександр Мицюк знайшов грамоту короля Жигмонда, якою у 1398 році підтверджено факт дарування Василем і Федором Корятювичами братам-кинжам Станіславові, Іванові, Петрові, Георгію і Богданові села Шаркадь. Або ж інший факт: у 1365 році король Лайош за військові заслуги братам Балку і Драгу подарував маєтності на Мараморошині, вони у 1404 році три села подарували Грушівському монастирю. Збереглася дарча грамота, яка починається словами: «Се аз пан Радулъ, вицашпан Марамурешский...» Далі названо інших свідків і суть грамоти (цитую за публікацією в книзі Ф. Тіхого «Розвиток сучасної літературної мови на Підкарпатській Русі», Ужгород, 1996): «Балица воевода и Драг мецерьъ съзидаше церковь в ѿме святого архангела Михаила на земли тересовской и прѣд нами дадоше от своего урика три села монастирю и един млин. Едино село Терес, а друго Кривич, а третіе Крушево, и млин, що ест на земли тересовской...»

Закінчується цей документ словами: «Писано под нашими печатами на столном мѣстѣ у Сигѣту в літо 1404 мѣсяца мая в 1 день».

Іван Сенько «Від часу Лабортца до сьогодні», Ужгород, 2012, стор. 43 - 68.
(Далі буде).

3 минувшини Пряшева

Під такою назвою культурно-громадський місячник *Prešovský magazín* (№10/2025) почав публікувати серію статей про видатних діячів Пряшева, могили яких знаходяться на прашівському цвинтарі і витрати на утримання яких взяло на себе місто Прашів. Приємною несподіванкою для українських письменників Словаччини і для русинів-українців стало те, що під доглядом міста знаходиться і могила українського поета і письменника Федора Лазорика.

Ось що пише видання: «Міський цвинтар Пряшева є місцем останнього спочинку багатьох видатних особистостей нашої історії. Могили найвидатніших з них є національною культурною пам'яткою або входять до числа пам'яток міста Прашів. Оскільки родичі та нащадки цих особистостей здебільшого вже не живуть, їхні надгробки занепадають. Тому місто Прашів вирішило виділити кошти на відновлення та догляд за 17 могилами та Меморіалом жертвам фашизму, щоб зберегти їх для майбутнього. У *Prešovskom magazíne* ми поступово представимо окремих особистостей та їхні долі з фотографіями їхніх могил до та після відновлення. Таким чином місто хоче згадати та водночас вшанувати людей, які залишили слід в його історії.



ФЕДІР ЛАЗОРИК
(*1.4.1913, Бехерів – 4.7.1969, Прашів)
письменник, журналіст і вчитель
Автор першої збірки віршів, виданої літературною українською мовою на Словаччині, народився в селянській родині в Бехерові, звідки після закінчення народної школи переїхав до Пряшева і поступив в Руську горожанську школу, а потім закінчив Руську учительську греко-католицьку учительську семінарію. Як вчитель він розпочав свою кар'єру в 1932 році

в Лютині, пізніше вчителював у карпатському селі Руський Мочар, де також займався культурно-просвітницькою діяльністю, літературною та журналістською творчістю. Під час Другої світової війни був вчителем у Млинарцях. Після війни переїхав до Пряшева, де став редактором української газети «Прашевщина». З 1951 року був редактором щомісячного журналу «Дружно вперед», а згодом і журналу «Дукля». Працював також для двомовного журналу для дітей «Колокольчик-Дзвіночок».

Він почав писати ще як студент у Пряшеві, використовуючи розмовну українську мову. Після війни він повністю перейшов на літературну форму мови і у своїх віршах зосередився на природній та інтимній ліриці, але писав також і соціально-громадянську поезію. Його дебютна збірка «Слово гнаних і голодних», сповнена мрій, почуттів, снів, болю і радості, мала великий резонанс. Друга збірка «Велика сила» була сильно позначена політикою, але в третій, під назвою «Сніжні хризантеми», він повернувся як поет нижніх ліричних віршів з глибокими роздумами про сенс життя і призначення людини. Окрім поезії, він писав і прозові твори, присвячені змінам у житті після обох воєн. Він видав книгу «Світанок над селами», збірку оповідань «Роздуми і співи» і лірично-романтичну повість «Вік наш фестивалний». Він любив збирати українські народні пісні і частину з них видав під назвою «Співаночки мої». Він також був автором букваря та підручників для українських основних шкіл. Після його раптової смерті виїшла збірка його поезій «Карпатська замана», книга репортажів «Гей, Балкан, ти роден наш» та двотомник зібраних поетичних і прозових творів. Похований на міському цвинтарі в Пряшеві в частині Sever E, rad 6, č. 11».

Prešovský magazín, č. 10/2025.
Поруч з текстом в журналі розміщене фото могили до і після відновлення.
Переклад зі словацької: -мі-

Села зникни, але спогади живуть

Хоча цвинтарі в колишньому військовому окрузі Яворина були зрівняні з землею і мали припинити своє існування, вони все ще залишаються місцями поклоніння. Нащадки людей, які жили і померли в зниклих селах Леоцьких гір, врятували багато пам'ятників. Вони досі приходять сюди, щоб згадати і запалити свічки.

Про те, що села Рускинівці, Блажів, Дворці та Любицькі Купелі зникнуть, вирішили члени чехословацького уряду на таємному засіданні 5 лютого 1952 року. Потім відбулося насильницьке виселення жителів і оголошення цієї території військовим полігоном. Люди відчували це як величезну кривду.

Будинки, церкви та цвинтарі зникли

Будинки були зрівняні з землею. Те саме сталося і з церквами та цвинтарями. Сьогодні держава поступово повертає землю спадкоємцям. Вони регулярно приїжджають на місця, де жили їхні предки, щоб згадати про них. «Коріння походить звідти. Де б ви не були у світі, ви завжди згадуєте це коріння і хочете повернутися», – сказав нащадок жителів зниклого села Дворці Франтішек Пекарчик.

Цвинтар, який мав зникнути
Від цвинтаря в зниклому селі Дворці сьогодні не мало залишитися нічого. Десятки років тому солдати зрівняли його з землею.

На щастя, вони зробили це не до кінця. Нащадки колишніх жителів знайшли багато надгробків. Пан Пекарчик часто повертається на цей цвинтар. Біля відновленого пам'ятника він запалив свічки і згадує своїх предків. «Домашніх немає. Вони мусили виїхати. Свої домівки вони зберегли лише у сво-

-р-

Пам'ятаймо!

Ще догорають свічі на гробах, ще тримається свіжий колір квітів на простих і елегантних вінках чи модно в'язаних букетах від тих, що кілька днів тому приїжджали здалека до рідних сіл і міст. Приходили, щоб їх покласти на гріб близької особи, вклонитись і тихо постояти над могилою людини, яка була невід'ємною частиною сім'ї.

Приходили і такі, а мало б так ставатись частіше, що принесли хоч квітку, або лиш запалили свічку на могилі когось, кого добре знали, хоч не належав до їхнього сімейного кола. Це людина, котру пізнала околиця, поважала широка громадськість країни. Людина – відомий педагог, письменник, художник, артист, редактор, колега по роботі в різних сферах суспільного життя.

День, коли навідуємо могили, це день, коли варто пригадати тих, хто жив не тільки для своєї сім'ї, але працював і віддавав свої здібності, художній хист, цікавий прояв широкій громаді.

Пам'ятати, не забувати цінності, які приносили для країни, для її русько-українського населення такі особи, як, напр. Ірина Невицька, Іван Гриць-Дуда, Микола Мушинка, Зузана Ганудель, Юрій Бача, Іван Мацинський та ряд інших визначних людей, які поховані в Пряшеві, Михайло Шмайда в Красному Броді, Віктор Копчак в Чирчі, Олександр Павлович, Орест Зілинський, Андрій Дулеба у Свиднику, Адольф Добрянський, Юлій Ставровський-Попрадов в Чертіжному, Петро Гула у Видрані, Йосиф Збіглей у Михалівцях, Віталій Конопелець, Ганна Коцур, Степан Ганущак у Бардієві.

Пам'ятаймо, для кого працюємо ми, чи будемо гідні того, щоб і біля нашої могили хтось колись зупинився і схилився над свічкою з тихою згадкою.

-ео-

Відновили військовий цвинтар

Місто Меджилабірці реконструювало військовий цвинтар часів Першої світової війни в міській частині Видрань. Міський уряд у Меджилабірцях інформував, що цвинтар часів Першої світової війни в цій частині міста не відновлювалося вже кілька десятиліть.

Загальна вартість проекту «Слідами Першої світової війни на польсько-словацькому прикордонні» склала 44 754,29 євро, з яких

місто отримало 35 803,42 євро з європейських фондів. З власного бюджету місто внесло 8950,87 євро.

На Лабірщині знаходиться 40 військових цвинтарів, на яких поховано приблизно 17 500 солдатів періоду Першої світової війни. Тільки на території самого міста є шість таких цвинтарів. Меджилабірці увійшли в військову історію як важливе поле бою Першої світової війни.

-р-

100 років книжкового життя Крайової бібліотеки в Пряшеві

Від однієї кімнати до нової, сучасної будівлі, яку захоплює вся бібліотечна спільнота і яка навіть отримала премію CE ZA AR за найкращий інтер'єр. Це також частина життєвого шляху Крайової бібліотеки в Пряшеві, яка цього року відзначає своє сторіччя. Свій ювілей вона відсвяткувала урочистостями в стилі 20-х років минулого століття в залі Чорного орла в Пряшеві, де і розпочала свою бібліотечну подорож.

Крайова бібліотека П. О. Гведослава в Пряшеві має 100 років. З нагоди свого ювілею вона підбиває підсумки та узагальнює свою діяльність і розвиток. З 2002 року її засновником є Пряшівський самоуправний край, який менше року тому побудував для бібліотеки нову будівлю вартістю 7,8 млн євро, інтер'єр якої нещодавно отримав престижну нагороду Словацької палати архітекторів CE ZA AR. Бібліотека відсвяткувала своє 100-річчя разом зі своїми колишніми та нинішніми співробітниками, читачами, прихильниками, партнерами та засновником у понеділок, 20 жовтня, в PKO Čierny Orol.

«Сто років у житті кожної інституції – це важлива віха. У цьому випадку ми говоримо про десять надихаючих і стимулюючих десятиліть, які принесли великі зміни як у просторі біблі-

отеки, так і в її матеріальному, технічному та програмному забезпеченні, а також у самих книгах. Бібліотека починала з невеликої колекції у кілька сотень назв, а сьогодні вона розташована у трьох міських будинках і має свої філії. Я радий, що ПСК як засновник може бути частиною її історії протягом майже чверті століття і допомагає будувати у Пряшеві прекрасне місце для спільноти всіх поколінь. Місце освіти, мудрості, досвіду та культури, просто місце, де все живе і де людина може навчитися чомусь новому, відпочити та розважитися. Велика подяка всім її бібліотекарям за їхню невтомну працю та енергію, а також за те, що вони є серцем цієї бібліотеки та її рушійною силою», – висловився під час святкування ювілею Пряшівської бібліотеки голова ПСК Мілан Маєрський.

Бібліотека, заснована Белом Клайном-Тесноскальським, вперше відкрилася для читачів у 1925 році як міська бібліотека в приміщенні міської поліції. Тоді фонд налічував 500 томів від Матиці словацької та 200 томів від держави. Вже через рік вона розмістилася в приміщеннях Чорного Орла в Пряшеві, в 1951 році почала носити назву крайова бібліотека, а через дев'ять років стала окружною бібліотекою. Поступово до неї додавалися нові відділи, у 1993 році – відділ для сліпих та слабозорих, а цього року вона також розпочала автоматизацію бібліотечно-інформаційних послуг.

Сучасна історія також принесла значні зміни в її матеріально-технічному забезпеченні та подальшу модернізацію. У 2020 році вона запустила послугу позичання електронних книг, що було пов'язано з впроваджен-

ням нової інформаційної системи Dawinci, в яку її засновник інвестував понад 21 тисячу євро. Впровадження цієї системи також вимагало забезпечення новою обчислювальною технікою. Сьогодні бібліотека має, наприклад, самообслуговувальний автомат, що дозволяє швидко брати, продовжувати термін і повертати книги, а також у її фонді є аудіокнижки. Цього року вона додала для своїх користувачів ще одну привабливу послугу – цифровий читачий квиток у мобільному пристрої.

Важливою віхою став 2022 рік, коли Пряшівський самоуправний край розпочав великий інвестиційний проект централізації двох відділів і штаб-квартири крайової бібліотеки в Пряшеві під одним дахом. Комплексна реконструкція трьох міських будинків на Словацькій вулиці створила нову, представницьку штаб-квартиру, будівництво якої вимагало інвестицій у розмірі 7 млн євро, а в інтер'єр було вкладено понад 800 тис. євро. У грудні 2024 року бібліотека зустріла своїх читачів і відвідувачів уже

за новою адресою, де сьогодні, крім відділів, вони знайдуть також приміщення для культурних програм, творчу майстерню SmartLab, дитячу бібліотеку та дитячий куточок, а також лекційну залу, лібресо та внутрішній дворик з невеликим амфітеатром.

У першому півріччі 2025 року Крайова бібліотека в Пряшеві прийняла майже 115 тисяч відвідувачів, які прийшли сюди, щоб взяти книги або були гостями одного з майже 650 проведених програм, при цьому щорічно їх готується близько тисячі.

Статистика бібліотеки за останні роки підтверджує її важливе значення в Пряшівському краї та регіоні Шариша. За дев'ять років вона прийняла майже 1,55 млн відвідувачів, організувала понад 7 тис. програм і здійснила понад 4,1 млн видач. Кількість користувачів її бібліотечно-інформаційних послуг за період 2017-2025 років становить значну цифру - 83 тисячі. Наразі у її фонді налічується приблизно 140 тисяч бібліотечних одиниць.

ПСК, відділ комунікації.

Дні української культури в Загребі

Українське культурно-освітнє товариство «Кобзар» організувало у столиці Хорватії міжнародну програму під назвою *Дні української культури – Загреб 2025, присвячену 110-й річниці від дня народження та 40-й річниці смерті видатного американського художника українського походження Якова Гніздовського (1915 - 1985).*

Про це повідомив Європейський конгрес українців (ЕКУ). Центральною подією форуму стала Міжнародна науково-практична конференція на тему *Українці Хорватії та з південнослов'янських регіонів, Україна та діаспора в Європі і світі*, яка зібрала учасників із п'яти країн: Хорватії, України, Словенії, Сербії та США. У рамках *Днів української культури*

також відбулися презентації книжок, виставка творів Якова Гніздовського та інших художників, а також завершальний концерт. Особливим моментом стало вручення медалей «Симона Петлюри», покладання квітів до пам'ятника Тарасу Шевченку та молитва за Україну в церкві Святих Кирила і Мефодія.

Укрінформ.

КАЛЕНДАР

1.12.1845 р. - народився в Шариському Чорному Бардіївському округу один з перших професорів півцеучительської препарандії в Пряшеві, церковний діяч Микола Петричко (180).
3.12.1885 р. - помер публіцист, освітній діяч закарпатських українців Іван Раковський (140). Був священником у Вишній Рибниці нинішнього Собранецького округу (1839—1844). Потім став проректором Ужгородської вчительської семінарії. Редагував «Церковную газету» та «Церковный вѣстникъ для русиновъ Австрійской державы». Народився 5.3.1815 р. В селі Ставне на Закарпатті.
4.12.1910 р. - народився словацький поет Ян Костра (115).
4.12.1925 р. - помер український поет і громадський діяч Василь Еллан-Блакитний (100). Народився 12.1.1894 р.
7.12.1870 р. – помер український композитор, громадський діяч, автор гімну України «Ще не вмерла України» Михайло Вербицький (155). Перше виконання твору «Ще не вмерла України» як Гімну відбулося 10 березня 1865 року у Перемишлі як завершальний номер концерту, присвяченому Тарасові Шевченку. Народився 4.3.1815 р.
7.12.1900 р. - народилася український майстер народного декоративного живопису, народний художник Катерина Білокур (125). Померла 10.6.1961 р.
8.12.1890 р. - народився чеський письменник Карел Новий (135). Помер 23.11.1980 р.
10.12.1980 р. - помер педагог, культурно-освітній діяч, довгорічний учитель у Шамброні Старолюбівнянського округу Федір Рожек (45).
10.12.1930 р. - народився в Орябині Старолюбівнянського округу художник Микола Барновський (95).
11.12.1810 р. - народився французький письменник-романтик Альфред де Мюссе (215). Помер 2.5.1857 р.
11.12.1885 р. - народився чеський історик літератури та культури закарпатських українців Антонін Гартл (140). З власних перекладів уклав першу антологію закарпатоукраїнської літератури чеською мовою «Pozdravení Rusinů: Výbor z literatury podkarpatoruské 1920–1935» (1936), куди увійшли твори Марка Бараболі, А. Бобульського, А. Ворона, В. Гренджі-Донського, А. Карабелеша, Ф. Потушняка, Зореслава та ін. Помер 19.2.1944 р.
12.12.1910 р. - народився у Висланці Старолюбівнянського округу професор Греко-католицької руської гімназії та учительської семінарії, церковний діяч Андрій Зима (115).
12.12.1945 р. - народилася в Сечівцях

Трибішівського округу культурно-освітня працівниця, читець-декламатор Ольга Балла (80).
14.12.1840 р. – народився український театральний і культурний діяч Михайло Старицький (185).
20.12.1890 р. - народився чеський фізик і математик, лауреат Нобелівської премії Ярослав Гейровський (135).
21.12.1375 р. - помер видатний італійський письменник Джованні Боккаччо (650). Народився 1313 р.
21.12.1850 р. - народився чеський композитор Зденек Фібіх (175).
21.12.1930 р. - помер дослідник історії та етнографії українців Закарпаття Степан Томашівський (95). З його доробку цінною є його «Етнографічна карта Угорської Русі» (1910), де вперше науково представлено складні етнографічні відносини Закарпаття.
21.12.1930 р. - народився в Сукові Меджилабірського округу історик, педагог, громадський діяч Іван Байцура (95).
22.12.1875 р. - помер церковний діяч, єпископ Пряшівської єпархії Йосиф Гаганець (150). Народився 10.4.1793 р. у Вишньому Тваріжці Бардіївського округу.
22.12.1950 р. - помер довгорічний учитель в Збудській Білії, музикант, режисер Олексій Сухий (75). Народився 25.3.1904 р. в Гостовицях Снинського округу.
25.12.1895 р. - народився український композитор, хоровий диригент і педагог Григорій Верьовка (130).
25.12.1900 р. - помер у Свиднику поет, культурно-освітній діяч Олександр Павлович (125). Народився 19.9.1819 р. в Шариському Чорному Бардіївському округу.
27.12.1945 р. - помер прозаїк і поет Марко Бараболя (80).
28.12.1885 р. - народився в Корунковій Стронківського округу церковний та культурно-освітній діяч, перекладач, Оломоуцько-Брненський православний єпископ (Климентій) Микола Келлій (140). Помер 4.7.1961 р.
29.12.1885 р. - помер педагог, церковний діяч Петро Кернашевич (40). Народився 13.11.1914 р. в Чертіжному Меджилабірського округу.
29.12.1980 р. - помер мовознавець, дослідник українських говорів Пряшівщини, співавтор Українсько-чеського словника Андрій Куримський (45). Народився 7.9.1933 р. у Варадці Бардіївського округу.
31.12.1915 р. - народився студент медицини, один з перших жертв нацистського терору проти чеських студентів Ян Оплетал (110).
31.12.1930 р. - засновано в Празі Українське педагогічне товариство (95). Припинило свою діяльність на початку Другої світової війни. -мі-

У дослідженнях істориків зустрічаємо кілька поселень, які містять назву Горбок (Гарбок), але здебільшого ці назви в сучасному є вже місцевими частинами села Радвань-над-Лабірцем.

В словацькій історичній літературі знаходимо такі назви: Harbok (Harph), Nižný Harbok і Vyšný Harbok, зустрічаються і такі назви, як Hrbok Čabiny або Hrbkovské Čabiny і навіть Malý Harbok (по-угорськи (Kis Harb)).

Назва Горбок вказує, що поселення знаходилось в укріномовному ареалі.

Різниця між українським „горбок“ і словацьким „hrbok“ (де „hrb“ – це горб, а „-ok“ – зменшувальний суфікс, хоча в словацькій частіше вживається „hrboľček“ або „hrbok“) ілюструє мовне явище, яке називається метатеза плавних (або перестановка плавних). Це явище є одним із ключових діагностичних ознак для розмежування східнослов'янських мов (як українська) з південнослов'янськими та західнослов'янськими мовами (як словацька). Приклади аналогічних відповіностей: укр. *город* - слвц. *hrad* (замок), укр. *берег* - слвц. *breh*, укр. *молоко* - слвц. *mlieko*.

На відміну від більшості істориків, які дають перевагу мадяризованій назві поселення Harbok (Гарбок) і як ця назва зазначена в угорських джерелах, історик Ян Бенько послідовно користується терміном Горбок (слово «горбок» є зменшувально-пестливою формою від слова «горб», синоніми: *горбік*, *пагорбок*, *пригорбок*).

Ян Бенько стосовно Радвані та околиці зазначає, що землевласники тут оселили селян з Галичини, які «релігійно належать до східного обряду». Він, між іншим, пише: «Na panstve šlachticov zo Zbudze, pôvodnom majetku Dlhého Poľa (Zbudského Dlhého) z roku 1268, vo viacerých dedinách, ktoré podľa nášho predpokladu vznikli na zvykovom práve do začiatku 14. storočia, sa nemecké právo uplatnilo až okolo polovice tohto storočia. V tom čase majetelia panstva pri sútohu Belanky a Laborca v Malej Radvani, nazývanej aj Malá Belá, usadili roľníkov z Haliče, nábožensky patriacich k východnému ritu, ktorí si tu pred rokom 1379 postavili aj kaplnku».

Першу згадку про поселення Горбок Ян Бенько пов'язує з 1405 роком у зв'язку з родинним спором землевласників. Як нове поселення Горбок згадується в документі 1462 року і

Сторінки минулого (143)

ГОРБОК (ГАРБОК) – HARBOK

(місцева частина села Радвань-над-Лабірцем) (окр. Меджилабірці)

зазначається, що Нижній і Вишній Горбок були насправді одним селом, розділеним тільки в межах родини.

Сучасне село Радвань-над-Лабірцем виникло в 1964 році в результаті об'єднання двох сіл: Нижня Радвань і Вишня Радвань.

Однак історично у сучасне село вливалися такі поселення: Нижня Радвань (перша письмова згадка в 1379 році), Вишня Радвань (перша письмова згадка в 1440 році), Мала Радвань, або Мала Біла (зникле поселення, перша письмова згадка в 1379 році), Вишній Горбок (згадується в 1440 році, злився з Нижньою Радванню), Нижній Горбок (злився з Нижньою Радванню).

Найбільш деталізований розвиток поселення Горбок (Вишній і Нижній) знаходимо в історика Фердинанда Уличного.

ВИШНІЙ ГОРБОК

Вишній Горбок (Felsewharb) вперше згадується у 1440 році.

Ф. Уличний користується мадяризованою назвою поселення *Harbok* – *Vyšný* і *Nižný* – як історичної частини сучасного села Радвань-над-Лабірцем чи хотарної назви, що дотикається недалеких Чабин. Історик наводить, що Вишній Горбок був заснований поселенцями разом із шолтисом, ймовірно, у XIV столітті, коли виник Нижній Горбок біля Радвані, або у XV столітті. У XV столітті його вже називали Вишній Горбок (стор. 97).

У 1560 році у Вишньому Горбку господарювали дві селянські родини та одна подружня пара, причому землі однієї родини були занедбані.

Близько 1567 року у Вишньому Горбку вже не було селян, там жили тільки бідняки, які в XVI столітті не платили податків королю. У 1600 році поселення налічувало сім населених підданих будинків, можливо, навіть будинок шолтиса. У 1635 році там, ймовірно, не було жителів, або вони були включені до села Нижні Чабини.

Після відновлення Вишнього Горбка кількість жителів, господарств і будинків зростала. У 1715 році Вишній Горбок мав десять, у

1720 році дев'ять кріпосних господарств, а в селі був також млин.

НИЖНІЙ ГОРБОК

Перша згадка про Нижній Горбок датується 1405 роком. Село, безсумнівно, виникло в XIV столітті. Оскільки біля Чабин поселенці заснували село з такою ж назвою, для Горбка біля Радвані закріпилася назва Нижній Горбок. У XIV–XVII століттях поселення було частиною маєтку Збудзи.

У Нижньому Горбку в 1560 році господарювали шолтис та два селянські господарства. Землі після трьох господарств лежали покинуті. Кожна селянська родина платила землевласникам 50 динарів на рік і здавала 1,5 гбела вівса. Їхні обов'язки свідчать про те, що вони були селянами.

Оскільки в другій половині XVI століття місцеві селянські господарства були бідняцькі, вони не платили податків королю. У 1600 році Нижній Горбок мав п'ять населених селянських будинків і, безсумнівно, будинок шолтиса.

У 1635 році поселення там, ймовірно, вже не існувало, а місцеві поля обробляли піддани з Радвані.

Після відновлення поселення в 1715 році Нижній Горбок мав уже сімнадцять кріпосних господарств, в селі був також млин. У 1720 році там було шість господарств.

Частина під назвою Вишній Горбок (або також Горбок Чабини чи Горбківські Чабини була заснована окремо, а пізніше стала частиною Нижніх Чабин (у 1913 році).

На цьому місці додаймо, що Євген Перфецький в своєму дослідженні *Sociálně-hospodářské poměry Podkarpatské Rusi ve století XIII. – XV.* (1924) наводить назву села (Radvany) Радвань азбукую, межі якого безпосередньо дотикалися маєтків Лелеського монастиря на півдні Земплина, а отже тут могла проживати українська людинність – русини. Є. Перфецький посилається на дослідження угорського історика Дьордя Феера, який досліджував дипломатичні кодекси Угорщини. Згадка про це село знаходиться в грамоті 1214 року. -мі-

КОРИННЯ АНДРЕЯ БАБІША – НА ЗАКАРПАТТІ

Ще в 2019 році стало відомо, що Андрей Бабіш має безпосереднє відношення до Закарпаття. Мати чеського політика Адріана (дівочим прізвищем Шайбнерова) народилася 1927 року і виросла в Ясіні – серед карпатських німців, які оселилися там у XIX столітті. Її родина, Шайбнери (Scheibner), займалася ковальством і належала до ремісничої громади, що прийшла на Закарпаття зі Словаччини.

У 1910 році тут проживало близько 1500 німецькомовних жителів – приблизно 15% населення. Переважно більшість складали русини, які говорили гуцульською говіркою, близькою до сучасної української мови.

Журналісти відвідали місцевий цвинтар і знайшли доглянуту могилу подружжя Павла та Анни Шайбнерів. Павло (1890–1959) був дідом Бабіша по материнській лінії. На фото з надгробку він, за словами автора репортажу, надзвичайно схожий на Андрея Бабіша – «ніби той самий, тільки без вусів»

Втеча від війни і нове життя

Як зазначає журналіст, під час Другої світової війни родина Шайб-

нерів втекла з Ясіня перед наступом радянських військ. Спочатку вони опинилися в Угорщині, потім переїхали до Словаччини. У післявоєнні роки карпатські німці масово залишали регіон через політичні репресії та виселення.

Сам Андрей Бабіш підтвердив чеській газеті *Deník*, що його мати покинула Закарпаття перед наступом радянських військ: «Родина мами переїхала з Ясіня до Братислави перед приходом війни. Вона не знала української мови, бо ходила до чеської школи».

У місті дійсно існувала чеська школа – до 1939 року, коли Закарпаття окупувала Угорщина. Після цього навчання чеською припинилося.

Журналіст *Deníku* знайшов в Ясіні кількох людей, які, ймовірно, належать до далекої гілки родини Шайбнерів. Серед них – 80-річна Ізабелла Шайбнер, вдова місцевого Павла Шайбнера, та її онук Пал Кудерна, який має угорський паспорт, але, як каже, «на роботу все одно їздить до Чехії, а не до Угорщини».

Вони не впевнені, чи справді є родичами Андрея Бабіша, але не приховують зацікавлення: «Ми не знаємо напевно, чи ми з ним родина. Але як казала бабуся, він про нас, мабуть, не гадає», – усміхається Пал. «Було б непогано мати в родині чеського мільярдера», – додає він напівжартома у розмові з чеським журналістом.

-р- За матеріалами преси.

НОВЕ ЖИТТЯ



FOND NA PODPORU KULTÚRY NÁRODNOSTNÝCH MENŠIN

Vydáva Zväz Rusínov-Ukrajincov SR, IČO 00177725, Ročník 75. Šéfredaktor Miroslav Iljuk. Adresa redakcie: Janka Borodáča 5, 081 08 Prešov. Tel. 051/7733 707, e-mail: novezytta@nextra.sk., noveze@centrum.sk. Náklad: 400 ks. Ročné predplatné 12,50 €. Štvrťročné predplatné 3,125 €. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty, alebo e-mail: predplatne@slposta.sk. Objednávky do zahraničia vybavuje: Slovenská pošta, a.s., Stredisko predplatného tlače, Uzbecká 4, P.O. Box 164, 820 14 Bratislava 214, e-mail: zahranična.tlac@slposta.sk. Sadzba: QINET, Tlač: Grafotlač Prešov s.r.o. Ev. číslo EV 3301/09. Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.

НОВЕ ЖИТТЯ

Ліук. Адреса редакції та адміністрації: 081 08 Пряшів, Янка Бородача, 5. Телефон 051/7733 707, e-mail: novezytta@nextra.sk. Рукописи і фотографії повертаються на просьбу автора. Редакція залишає за собою право скорочувати статті. Статті, підписані авторами, висловлюють їх власні погляди і не обов'язково збігаються з поглядами редакції.

Видає Союз русинів-українців СР.

Рік видання 75. Головний редактор Мiroslav Ілюк. Адреса редакції та адміністрації: 081 08 Пряшів, Янка Бородача, 5. Телефон 051/7733 707, e-mail: novezytta@nextra.sk. Рукописи і фотографії повертаються на просьбу автора. Редакція залишає за собою право скорочувати статті. Статті, підписані авторами, висловлюють їх власні погляди і не обов'язково збігаються з поглядами редакції.